

Філософія**УДК 1:316.252****DOI** <https://doi.org/10.5281/zenodo.17506180>**«Еволюція феномену аномії: від Дюркгайма до сучасної дезорганізації суспільства»****Тарадай Олександр Леонідович,**

аспірант, кафедра соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики

Український державний університет імені Михайла Драгоманова,

Київ, Україна, <https://orcid.org/0009-0002-2181-6319>**Прийнято: 15.09.2025 | Опубліковано: 28.09.2025**

***Анотація.** У статті здійснено соціально-філософський аналіз феномена аномії як комплексного прояву духовної, моральної та інституційної кризи сучасного суспільства. Дослідження ґрунтується на міждисциплінарній інтерпретації класичних і сучасних підходів до розуміння аномії — від морально-нормативної концепції Е. Дюркгайма до структурно-інституційних та мережесих моделей кінця XX — початку XXI століття. У роботі узагальнено результати 24 перевірених наукових джерел, що репрезентують еволюцію проблематики аномії від її соціологічного походження до філософсько-антропологічного виміру. Методологічну основу становлять принципи історизму, структурно-функціонального аналізу, соціального конструктивізму та філософської герменевтики, що дозволило відтворити динаміку поняття «аномія» у різних соціокультурних контекстах. Встановлено, що аномія є не тимчасовим розладом соціального порядку, а стійким станом цивілізаційної напруги, який охоплює як соціальні інститути,*

так і духовний досвід людини. У результаті дослідження виокремлено три ключові рівні прояву аномії: структурний — розрив між культурними цілями та легітимними засобами; інституційний — дисбаланс між системами суспільних функцій і моральною узгодженістю; екзистенційний — внутрішня втрата сенсу, спричинена надміром комунікацій і дефіцитом ціннісної взаємності. Сучасна аномія постає як хронічний стан соціальної рівноваги без морального ядра. Її стабільність ґрунтується не на ціннісній узгодженості, а на функціональній самодостатності систем, у яких технічна ефективність замінює етичну узгодженість. У такому суспільстві порядок підтримується не через моральну солідарність, а через механізми управління, що роблять духовну єдність зайвою. Це і є нова форма цивілізаційної стабільності — безсенсова, але стійка. Наукова новизна полягає у філософській реконцептуалізації поняття аномії як універсальної моделі осмислення соціального розпаду в умовах модерності та глобальної комунікації. Запропоновано бачення аномії не лише як діагнозу кризи, а як категорії, що відкриває можливість формування нової етики взаємності й відповідальності. Отримані результати створюють теоретичну основу для подальших досліджень моральної реінтеграції суспільства в епоху цифрової цивілізації.

Ключові слова: аномія, соціальна інтеграція, нормативна регуляція, інституційна напруга, девіаційна поведінка, цифрова модерність, соціальна криза, моральна дезорієнтація.

«The Evolution of the Anomie Phenomenon: From Durkheim's Classical Concept to Contemporary Social Disorganization»

Oleksandr Taradai,

PhD student, Chair of Social Philosophy, Philosophy of Education and Educational Policy, Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov, Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0002-2181-6319>

Abstract: *The article presents a socio-philosophical analysis of anomie as a complex manifestation of moral, spiritual, and institutional crisis in contemporary society. The research is based on an interdisciplinary interpretation of both classical and modern approaches to the concept of anomie — from Émile Durkheim’s moral-normative theory to the structural, institutional, and network models of the late twentieth and early twenty-first centuries. The study synthesizes the findings of twenty-four verified scholarly sources that reflect the historical and theoretical evolution of the concept from its sociological origins to its contemporary philosophical and anthropological dimensions. The methodological framework combines the principles of historicism, structural-functional analysis, social constructivism, and philosophical hermeneutics, which together enable a reconstruction of the dynamics of “anomie” across diverse sociocultural contexts. The research demonstrates that anomie should not be regarded as a temporary disruption of social order but as a persistent condition of civilizational tension encompassing both institutional systems and individual moral experience. Modern anomie emerges as a chronic state of social equilibrium devoid of a moral core. Its stability rests not on shared values but on the functional self-sufficiency of systems in which technical efficiency replaces ethical coherence. In such a society, order is maintained not through moral solidarity but through mechanisms of control that render spiritual unity unnecessary. This represents a new form of civilizational stability — stable yet devoid of meaning. The study identifies three interrelated levels of anomie: the structural — a disjunction between cultural goals and legitimate means; the institutional — a loss of moral balance between societal subsystems; and the existential — an inner void produced by an excess of communication and a deficit of mutuality. Anomie, thus, becomes a defining condition of modern civilization — a society that remains functional yet morally unanchored. The scientific novelty lies in the philosophical reconceptualization of anomie as a universal framework for*

interpreting the disintegration of social meaning in modernity and global communication. The article proposes that anomie should be viewed not merely as a symptom of crisis but as a critical category for rethinking moral reintegration, reciprocity, and responsibility in the digital age. The results provide a theoretical foundation for future inquiries into the ethical reconstitution of social cohesion in technologically mediated societies

Key words: *anomie, social integration, normative regulation, institutional strain, deviant behaviour, digital modernity, social crisis, moral disorientation.*

Постановка проблеми. Сучасне суспільство переживає стан глибокої нормативної невизначеності, у якому соціальні орієнтири дедалі більше втрачають свою стабільність. Динаміка глобалізаційних процесів і переоцінка моральних норм призводять до розмиття уявлень про спільне благо та соціальну солідарність. У цій ситуації феномен аномії постає не лише як наслідок кризи традиційних інститутів, а як системний принцип організації сучасного соціуму, що відображає його напруження між технічною раціональністю та моральною порожнечою. Виявлення цієї напруги дає змогу окреслити глибинну сутність соціального розладу й пояснити, чому саме аномія стає універсальним маркером духовного стану сучасної цивілізації.

Проблема полягає в тому, що попри величезну кількість досліджень, поняття аномії досі не має єдиної теоретичної моделі, здатної охопити її соціальні, психологічні та культурні виміри. Сучасна наукова думка зосереджується або на макросоціологічних інтерпретаціях, або на мікроповедінкових аспектах, втрачаючи системний зв'язок між ними [4; 6; 8]. Ця прогалина особливо помітна в умовах цифрової доби, де дезінтеграція набуває нових форм — від втрати спільнот до розмивання моральних орієнтирів у віртуальному просторі [19; 24]. Саме тому актуальним є комплексний філософсько-соціологічний аналіз аномії як феномена, що

формує структуру сучасного соціуму та визначає його духовні межі. Значущість дослідження полягає в тому, що воно не лише реконструює історичну траєкторію поняття аномії — від Дюркгайма до постінституційних теорій, — а й виявляє нові смисли, які набуває цей термін у контексті глобальних криз. Водночас робота прагне заповнити існуючий теоретичний розрив між класичними моделями соціальної інтеграції. Дослідження використовує порівняльно-аналітичний і герменевтичний підходи, що дозволяють осмислити аномію як процес не лише соціальної, а й духовної дезорганізації, який потребує нової парадигми осмислення [5; 9; 22].

Актуальність проблеми полягає в її безпосередньому зв'язку з реальними процесами морального й інституційного занепаду, який визначає сучасну добу. Осмислення аномії дозволяє не лише теоретично пояснити стан соціальної нестабільності, а й виробити практичні орієнтири для подолання дезінтеграційних тенденцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття аномії, введене Емілем Дюркгаймом у його праці *Le Suicide* (1897), стало фундаментом соціологічного мислення про розлад нормативного порядку й розрив між індивідом і суспільством [6]. У цій класичній роботі аномія постає не просто як стан моральної дезорганізації, а як симптом структурної хвороби соціального тіла, в якій порушується баланс між інтеграцією та регуляцією. Подальший розвиток цього підходу відбувся в дослідженнях Моріса Галбвакса, який підкреслював роль родини, релігії та соціальних груп як антиподів аномії [9], — уточнювали, що джерело морального розпаду варто шукати не лише в макросоціальних процесах, а й у деградації повсякденних спільнот. Уже в середині XX століття соціологічна думка почала переходити від опису аномії як моральної порожнечі до її розуміння як структурної дисфункції.

Роберт Мертон у своїй класичній статті *Social Structure and Anomie* (1938) радикально переформулював дюркгаймівську ідею, переносячи її з етичного виміру у сферу соціальної організації: розрив між культурно схваленими цілями та інституційно дозволеними засобами стає осередком напруги, що породжує девіацію [14]. Його теорія заклала підвалини для сучасної соціології девіантної поведінки та сформувала логіку подальших інституційних інтерпретацій. У цьому контексті Месснер і Розенфельд, розвиваючи Мертона в книзі *Crime and the American Dream* (2013), створили інституційну теорію аномії, доводячи, що домінування економічних цінностей над політичними, освітніми й сімейними інститутами руйнує моральну тканину суспільства [13]. Їхні емпіричні перевірки, здійснені, зокрема, Чемліном і Кокраном [3] підтвердили, що інституційний дисбаланс — не менш небезпечне джерело аномії, ніж особиста дезорієнтація. Таким чином, теорія перейшла від етичних до системних інтерпретацій. У межах функціоналістської традиції Парсонс у *The Social System* (1951) сформулював власну модель рівноваги соціального порядку, розглядаючи аномію як збій у механізмах нормативного узгодження між підсистемами дії [17]. Пізніші критики цієї моделі, як-от Дуглас, відмовилися від «об'єктивізму» Дюркгайма й Парсонса, наголошуючи, що сутність самогубства й девіації формуються у процесах інтерпретації, а не лише під впливом структурних умов [5]. Його феноменологічний підхід відкрив шлях до суб'єктивного осмислення аномії як втрати сенсу, що поєднує індивідуальний досвід і соціальні зміни. Протягом другої половини ХХ століття поняття аномії дедалі більше поєднувалося з емпіричними дослідженнями. Пескосолідо й Георгіанна, у відомій статті *Durkheim, Suicide, and Religion* (1989), втілили дюркгаймівську логіку у суспільному підході, показавши, що ступінь інтегрованості у спільноти визначає рівень ризику самогубства [18]. Їхня праця стала мостом між класичною соціологією моралі та сучасною аналітикою соціального капіталу. Подібну лінію продовжили

Гіббс і Мартін, які вказували на «інтеграцію статусів» як чинник рівноваги норм і очікувань [7]. Вони фактично емпірично підкріпили дюркгаймівську тезу про взаємозалежність індивідуального та колективного. Спроба узагальнити еволюцію поняття аномії представлена у довідковій статті Дефлема (2015), який систематизував усі концептуальні зміни — від моральної дезорієнтації до структурної напруги [4]. Зі свого боку, Ірмак і Чам (2014) простежили методологічні перегуки між підходами Дюркгайма та Мертона, підкресливши спадковість цієї традиції [10].

У дослідженні Стек (2000) аналіз соціологічної літератури про самогубство від 1980-х до 1990-х показує, що теорія аномії зберігає пояснювальну силу, особливо у зв'язку з культурними та психологічними факторами [21]. Згодом інституційний підхід знову набуває ваги у працях Розенфельда й Месснера, які показують, що «соціальний капітал» без інституційної рівноваги не може нейтралізувати девіацію [20]. Таким чином у XXI столітті увага до аномії зміщується у два напрями — емпіричний і філософський. У сфері емпірії вирізняються крос-національні дослідження Чжао й Цао (2010), які статистично довели, що швидкі соціальні зміни підвищують рівень нормативної дезорієнтації [24]. Їхня робота підтверджує актуальність дюркгаймівської гіпотези у глобальному масштабі. У контексті психологічних досліджень Рахмані та співавтори (2022) розглядають аномію як соціальну умову виникнення самотності та психопатологій, демонструючи її інтердисциплінарний потенціал [19].

Неугайзер у розділі *Anomie: On the Link Between Social Pathology and Social Ontology* (2021) інтерпретує аномію як форму соціальної патології, яка зачіпає самі онтологічні основи суспільного буття [16]. Цей підхід повертає дюркгаймівську ідею моралі як умови автономії особистості. Йому суголосні новітні праці, як-от дослідження Яна й Пенга *Ethical Analysis of Anomie: From Durkheim to the Digital Age* (2025), де аномія розглядається як моральна

проблема цифрової епохи — розмиття етичних норм у соціальних просторах [23]. Паралельно виникає тренд операціоналізації поняття: Чилійське дослідження Сеа-Лейви та колег (2024) пропонує психометричну шкалу сприйняття аномії серед молоді, фіксуючи нові емпіричні виміри дюркгаймівських понять [2]. Вагомий внесок у сучасне переосмислення зробив також Нікель (2025), який аналізує структурні корені аномії як кризи ціннісної координації [15], і Лау (2020), який показує значення концепту аномії у правовому дискурсі злочинності [11]. Зрештою, техно-соціальні зміни, відображені у збірнику Стайнмеца та Ноублса *Technocrime and Criminological Theory* (2018), демонструють, як цифрова модерність відтворює старі схеми розрегульованості [22]. Отже, еволюція поняття аномії — це траєкторія від класичної моральної проблеми інтеграції та регуляції до складного міждисциплінарного концепту. Попри численні переінтерпретації, у всіх підходах незмінною залишається дюркгаймівська інтуїція: аномія — це хвороба спільнотності [6].

Таблиця 1

Еволюція та розвиток теорії аномії від початку ХХ століття до сьогодення

№ Джерело	Бібліографічне посилання	Коротка анотація
1	Bearman, P. S. (1991). The social structure of suicide. <i>American Journal of Sociology</i> , 96(6), 1441–1474. https://doi.org/10.1086/229695	Бірман показує, що самогубство має соціальну логіку: структурні позиції індивідів (ізоляція, розриви зв'язків) впливають на загрози. У термінах аномії Дюркгайма це демонструє, як де-інтеграція у шкільних та молодіжних спільнотах руйнує регуляцію поведінки. Автор відходить від суто індивідуалістичних пояснень і розгортає мікроструктурний аналіз норм і очікувань. Показано механізми дифузії девіантних сценаріїв через слабкі/сильні зв'язки.

2	Cea-Leiva, F., Salvo-Garrido, S., & Dominguez-Lara, S. (2024). Adaptation and validation of the Perception of Anomie Scale in Chilean university students. <i>Behavioral Sciences</i>, 14(3), 172. https://doi.org/10.3390/bs14030172	Стаття валідизує шкалу сприйняття аномії в чилійській вибірці, операціоналізуючи ключові виміри «нормативної невизначеності». Дюркгаймівське поняття аномії тут переосмислено як суб'єктивні відчуття розпаду правил і інституцій. Психометричні результати підтримують дво- чи багатовимірну структуру (інтеграція/регуляція) у молоді. Робота ілюструє процес операціоналізації класичної теорії. Це крок до порівняльних досліджень сучасної аномії у різних країнах.
3	Chamlin, M. B., & Cochran, J. K. (1995). Assessing Messner and Rosenfeld's institutional anomie theory: A partial test. <i>Criminology</i>, 33(3), 411–429. https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1995.tb01184.x	Автори емпірично перевіряють інституційну теорію аномії (ІАТ) Месснера й Розенфельда. Ключова ідея: дисбаланс інституцій на користь економіки посилює аномію, підриваючи сім'ю, освіту й політику як регуляторів. Дослідження виявляє зв'язки між інституційною структурою та рівнями злочинності, що узгоджується з логікою «розрегульованості». Це розширює дюркгаймівську лінію від інтеграції/регуляції до інституційних конфігурацій. Робота закріплює ІАТ як впливову сучасну інтерпретацію аномії.
4	Deflem, M. (2015). Anomie: History of the concept. In J. D. Wright (Ed.), <i>International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences</i> (2nd ed., pp. 718–721). Oxford: Elsevier.	Дефлем подає коротку історію терміна «аномія» від Дюркгайма до Мертоніа й подальших дебатів. Він розрізняє дюркгаймівську «нормативну дезорієнтацію» та мертонівську «структурну напругу» між цілями і засобами.

		Стаття показує зміщення акценту від макрорівневої регуляції до культурно-структурних дисбалансів. Висвітлюються критики та спроби операціоналізації поняття у XX–XXI ст. Це довідковий орієнтир для розуміння еволюції вчення про аномію.
5	Douglas, J. D. (1967). <i>The social meanings of suicide</i> . Princeton, NJ: Princeton University Press.	Дуглас критикує «об’єктивістське» трактування самогубства, наголошуючи на інтерпретації смислів дії. Щодо аномії він підкреслює, що статистичні показники не вичерпують моральної та символічної реальності норм. Робота зміщує фокус від зовнішніх регуляторів до суб’єктивних визначень ситуації. Цим вона доповнює й водночас проблематизує дюркгаймівський підхід. Еволюційно це етап методологічної рефлексії над поняттям аномії в соціології.
6	Durkheim, É. (1897). <i>Le suicide: Étude de sociologie</i> . Paris: Félix Alcan.	Класичне джерело поняття аномії як стану нормативної розрегульованості, що підриває інтеграцію та моральні межі. Дюркгайм показує типи самогубства, зокрема аномічне, пов’язане з кризами і різкими змінами. Центральна теза: суспільство як «моральний порядок» забезпечує регуляцію бажань. Порушення цієї регуляції веде до девіантних наслідків на макрорівні. Праця закладає фундамент подальших теорій аномії XX–XXI ст.
7	Gibbs, J. P., & Martin, W. T. (1964). <i>Status integration and</i>	Гіббс і Мартін пропонують концепцію «інтеграції статусів» як механізм, пов’язаний з ризиками самогубства.

	suicide: A sociological study. University of Oregon Books.	У дусі Дюркгайма вони трактують аномію через розбалансованість ролей та позицій індивіда. Дослідження підкреслює зв'язок між соціальною структурою та нормативними очікуваннями. Таким чином, аномія отримує вимір статусної несумісності. Це розвиває ідею інтеграції/регуляції у конкретних статусних конфігураціях.
8	Gonzales, D. M., Feenstra, P., & Argando, D. (2024). Moral anomie from Émile Durkheim's point of view. <i>International Journal of Ethics & Society</i> , 6(3), 9–16. https://doi.org/10.22034/ijethic.s.6.3.9	Автори інтерпретують аномію як моральну кризу — втрату консенсусу щодо правил, легітимності та авторитету норм. Розгортається дюркгаймівська теза про «моральне суспільство» і потребу нової громадянської етики. У пізній модерності аномія пов'язується з індивідуалізмом і диференціацією інститутів. Робота підкреслює роль асоціацій і професійних корпорацій як осередків відновлення регуляції. Це сучасне морально-соціологічне прочитання класичного поняття.
9	Halbwachs, M. (1930). <i>Les causes du suicide</i> . Paris: Presses Universitaires de France.	Галбвакс переоцінює дюркгаймівську схему, наголошуючи на ролі соціальних середовищ (родина, релігія, групи) у варіаціях самогубства. Аномія тут осмислюється через слабкість колективних рамок і спільнот. Книга закладає традицію емпіричних ревізій дюркгаймівських висновків. Вона підсилює акцент на механізмах соціальної інтеграції як протизвазі аномії.

		Еволюційно це міст між класикою та серединою XX ст.
10	Irmak, F., & Çam, T. (2014). An overview of Durkheim and Merton's social anomie. <i>International Journal of Human Sciences</i> , 11(2), 1297–1305. https://doi.org/10.14687/ijhs.v11i2.3083	Огляд зіставляє дюркгаймівську аномію (нормативна розрегульованість) з мертонівською (розрив цілі/засоби). Пояснюється перехід від макросоціальної регуляції до культурно-структурної напруги. Автори підсумовують ключові критики й подальші розробки у функціоналізмі. Стаття корисна як компактна карта інтелектуальної еволюції поняття. Підкреслюється наступність від Дюркгайма до Мертона й сучасних досліджень.
11	Lau, T. F. T. (2020). The concept of anomie in explaining crime. <i>Bellarmino Law Society Review</i> , 12(1), Article 3. https://ejournals.bc.edu/index.php/blsr/article/view/12829	Лау демонструє, як аномія використовується для пояснення злочину в юридико-соціальному дискурсі. Огляд поєднує дюркгаймівське й мертонівське бачення з пізнішими кримінологічними моделями. Підкреслюється зв'язок між нормативним вакуумом і відхиленнями від закону. Робота ілюструє трансфер соціологічної теорії у правознавство. Це приклад сучасної інтерпретації класичної парадигми.
12	Luo, X. (2023). Research and enlightenment of Emile Durkheim's social anomie theory. <i>Lecture Notes in Education Psychology and Public Media</i> , 8, 133–137. https://doi.org/10.54254/2753-7048/8/20230068	Стаття стисло викладає дюркгаймівську концепцію аномії для освітнього й соціального контексту. Наголос робиться на практичних «уроках» щодо підтримання колективної моралі. Показано актуальність ідей регуляції в умовах швидких змін і диференціації. Матеріал репрезентує популяризаційний, але рецензований формат.

		Це свідчення живучості дюркгаймівської рамки у сучасних дебатах.
13	Messner, S. F., & Rosenfeld, R. (2013). <i>Crime and the American Dream</i> (5th ed.). Belmont, CA: Wadsworth/Cengage Learning.	Монографія формулює інституційну теорію аномії: культурний культ успіху й домінування економіки підривають неекономічні інституції. Це породжує нормативну розбалансованість і девіантні стратегії досягнення цілей. Автори пропонують інституційні «противаги» як ліки від аномії. Книга стала каноном сучасної кримінології та соціальної теорії девіації. Вона інтегрує дюркгаймівські інсайти з американською соціальною реальністю.
14	Merton, R. K. (1938). Social structure and anomie. <i>American Sociological Review</i> , 3(5), 672–682. https://doi.org/10.2307/2084686	Мертон переосмислює аномію як напругу між культурними цілями та інституційно санкціонованими засобами. Він розрізняє п'ять адаптацій (конформізм, інновація тощо), що пояснюють девіацію без психологізму. Це зрушення від дюркгаймівської «нормативної розрегульованості» до структурно-культурного дисбалансу. Стаття стала відправною для ІАТ і подальших тестів. Еволюційно це центральний вузол у розвитку поняття аномії.
15	Nickel, A. (2025). From anomie to order – structural roots and values. <i>European Journal of Social Theory</i> . Advance online publication. https://doi.org/10.1177/13684310251359011	Нікель аналізує, як відновлення порядку можливе через інституційні цінності та структурні умови. Аномія трактується як криза ціннісної координації у складних суспільствах. Пропонується синтез класичних і сучасних підходів до норми/цінності.

		Це теоретичний внесок у пост-дюркгаймівську дискусію про відновлення регуляції. Робота актуалізує аномію в умовах пізньої модерності.
16	Neuhouser, F. (2021). Anomie: On the link between social pathology and social ontology. In N. Marcucci (Ed.), <i>Durkheim & Critique</i> (pp. 131–162). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-75158-6_5	Неугайзер (Neuhouser) пов'язує аномію з ідеєю соціальної патології та онтології соціального. Він уточнює, чому моральний порядок для Дюркгайма не зводиться до примусу, а є умовою автономії. Це філософське поглиблення поняття аномії поза емпіризмом. Розділ мостить класичну соціологію з сучасною соціальною філософією. Внесок окреслює теоретичні підвалини для сучасних досліджень.
17	Parsons, T. (1951). <i>The social system</i>. Glencoe, IL: Free Press.	Парсонс переосмислює порядок як рівновагу культурних зразків, норм і ролей. У цій рамці аномія — це збій у підтримці нормативних очікувань системи. Книга пояснює, як інституції інтегрують дії та нейтралізують девіації. Вона забезпечує макротеоретичний контекст для розуміння дюркгаймівської проблематики. Робота стала класикою функціоналізму і теорії соціального порядку.
18	Pescosolido, B. A., & Georgianna, S. (1989). Durkheim, suicide, and religion: Toward a network theory of suicide. <i>American Sociological Review</i>, 54(1), 33–52.	Пескосолідо і Георгіанна поєднують релігію та мережі, показуючи, як інтеграція через зв'язки знижує ризики. Аномія трактується через слабкість соціальних ресурсів та інституційної вбудованості.

	https://doi.org/10.2307/2095660	Робота трансформує дюркгаймівські інсайти у терміни мережевої теорії. Емпіричний аналіз підсилює лінію від норм до структур зв'язків. Стаття формує «мережевий поворот» у дослідженні аномії/самогубства.
19	Rahmani, M., et al. (2022). Anomie, loneliness, and psychopathology. <i>World Psychiatry</i> , 21(2), 276–279. https://doi.org/10.1002/wps.20998	Короткий огляд зв'язків аномії з самотністю та психопатологіями у сучасних популяціях. Подається інтердисциплінарний синтез (психіатрія, соціологія), що оновлює дюркгаймівські інтуїції. Аномія описується як контекст моральної та соціальної дезорієнтації, що погіршує психічне здоров'я. Робота підкреслює потребу у відновленні соціальних зв'язків і спільнот. Це сучасний «медикалізований» ракурс класичної проблематики.
20	Rosenfeld, R., & Messner, S. F. (1997). The limits of social capital: Durkheim, anomie, and structural strain. <i>Journal of Contemporary Criminal Justice</i> , 13(4), 341–356.	Автори критикують наївні уявлення про «соціальний капітал», повертаючи увагу до структурної напруги та аномії. Вони показують, що без інституційного балансу капітал не нейтралізує девіацію. Робота поглиблює ІАТ, поєднуючи культурні цілі з інституційними обмеженнями. Це теоретичне уточнення меж інтеграції без регуляції. Еволюційно — крок до більш реалістичної політики протидії аномії.
21	Stack, S. (2000). Suicide: A 15-year review of the sociological literature. <i>Suicide and Life-Threatening Behavior</i> , 30(1), 15–40.	Стек систематизує 15 років соціологічних досліджень самогубства після Дюркгайма. Аномія посідає центральне місце серед макропояснень, але доповнюється

	https://doi.org/10.1111/j.1943-278X.2000.tb01073.x	соціальними, культурними й психологічними факторами. Огляд показує зсув до багаторівневих моделей. Робота задає дослідницькі пріоритети на початок ХХІ ст. Це ключовий міст між класикою й сучасними підходами.
22	Steinmetz, K. F., & Nobles, M. R. (Eds.). (2018). <i>Technocrime and criminological theory</i> . New York, NY: Routledge. ISBN 978-1-315-11724-9	Збірник переносить теорії девіації (зокрема напруги/аномії) у цифрові контексти технокримінальності. Показано, як платформи й технології змінюють механізми регуляції та соціального контролю. Аномія тут пов'язана з швидкими інституційними новаціями та «відставанням» норм. Книга окреслює нові поля застосування класичних ідей. Це індикатор еволюції поняття аномії у добу цифрової модерності.
23	Yan, F., & Peng, Z. (2025). Ethical analysis of anomie: From Durkheim to the digital age. <i>Sociology Compass</i> , 19(8), e70107. https://doi.org/10.1111/soc4.70107	Стаття простежує траєкторію поняття аномії від Дюркгайма до цифрової епохи з акцентом на етиці. Автори описують, як розмивання норм у соціальних середовищах породжує нові моральні дилеми. Подається порівняння класичних і сучасних механізмів регуляції. Робота формує рамку для осмислення «цифрової аномії». Це сучасний теоретичний синтез традиції та нових реалій.

24	Zhao, R., & Cao, L. (2010). Social change and anomie: A cross-national study. <i>Social Forces</i> , 88(3), 1209–1229. https://doi.org/10.1353/sof.0.0312	Міжкраїнове дослідження перевіряє гіпотезу Дюркгайма: швидкі соціально-політичні зміни підвищують аномію. Використано багаторівневі моделі на даних WVS і нерівності доходів. Показано, що демократичні переходи та макроструктурні зрушення порушують інтеграцію й регуляцію. Робота з'єднує дюркгаймівський і мертонівський підходи на макро та мікрорівнях. Це емпіричне підтвердження сучасної релевантності концепту аномії.
----	--	--

Джерело: таблицю систематизовано автором на основі використаних джерел.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну наукову спадщину, залишену Емілем Дюркгаймом і його послідовниками, сучасне осмислення феномена аномії все ще стикається з низкою невирішених питань. Сутність проблеми полягає в тому, що більшість досліджень обмежуються окремими аспектами — моральним, інституційним або психологічним, — не пропонуючи цілісної інтегративної моделі, яка б враховувала складну взаємодію між ними. У дюркгаймівській традиції аномія визначалась як наслідок порушення моральної регуляції, проте сучасна реальність демонструє появу нових форм дезінтеграції, пов'язаних із технологічними змінами, кризою ідентичності та трансформацією соціального капіталу [1; 2; 7; 19].

Однією з головних прогалин у дослідженнях залишається відсутність чіткої типології сучасних проявів аномії. Існуючі концепції здебільшого зосереджені на макросоціальних закономірностях, залишаючи поза увагою індивідуально-екзистенційні виміри та мікродинаміку морального вибору [4; 8]. Недостатньо також розроблено методологічний інструментарій, який би

дозволив поєднати кількісні соціологічні підходи з якісними філософсько-антропологічними методами. Це обмежує можливості міждисциплінарного аналізу, що є необхідним для повного розуміння соціальної дезінтеграції в умовах постіндустріального суспільства [6; 9; 22].

Іншим невирішеним напрямом є питання про межі адаптивності суспільства до стану хронічної аномії. Якщо класичні теорії розглядали аномію як тимчасову кризу, то сучасна соціальна дійсність вказує на її стабілізацію як форми нового соціального порядку. Проте ця теза ще не отримала належного теоретичного підтвердження і потребує критичного переосмислення на основі оновлених емпіричних даних і аналітичних моделей [3; 5; 10].

Подальше дослідження має на меті подолати ці теоретичні й методологічні обмеження шляхом поєднання історико-філософського аналізу з сучасними соціологічними концепціями. Запропонований підхід сприятиме розробці оновленої моделі аномії як багаторівневої системи, що охоплює моральні, інституційні й культурно-комунікативні виміри. Такий синтез дозволить не лише уточнити зміст поняття аномії, а й створити основу для формування ефективних стратегій соціальної інтеграції в умовах глобальної невизначеності [18; 23; 24].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою цього дослідження є всебічне осмислення феномена аномії як стану суспільного хаосу в контексті еволюції соціально-філософської думки від Еміля Дюркгайма до сучасних теоретичних і емпіричних інтерпретацій. Особливу увагу приділено виявленню межі між класичною соціологічною діагностикою моральної дезорганізації та новітніми теоріями інституційної напруги, цифрової модерності й соціальної ізоляції. Завданням статті є простежити логіку інтелектуальної наступності між Дюркгаймом, Мертоном, Парсонсом, Месснером, Розенфельдом, Неугайзером, Сеа-Лейвою, Рахмані та іншими

дослідниками, а також окреслити, як поняття аномії стає універсальним індикатором духовного та морального стану суспільства. Методологічний каркас дослідження спирається на поєднання класичного соціологічного аналізу, порівняльно-історичного методу.

Вихідною теоретичною основою є дюркгаймівський принцип аналізу соціальних фактів як речей, що вимагають об'єктивного розгляду незалежно від індивідуальних інтерпретацій [6]. На цій базі застосовано мертонівський підхід до вивчення соціальної структури як джерела напруги між цілями та засобами [14], а також інституційну модель Месснера й Розенфельда, яка дозволяє оцінити вплив ціннісного домінування економічних структур над моральними [13]. Водночас, як і у Дугласа [5], у роботі використано інтерпретативний метод, що дозволяє розглядати аномію не лише як структурну дисфункцію, а як процес смислової дезорієнтації, який проявляється у кризі самотності, втраті етичних координат та девіаційній поведінці. Важливе місце посідає системний аналіз, що дає змогу узагальнити взаємодію макро та мікрорівнів соціальної реальності — від інституційної нестабільності до суб'єктивного відчуття розірваності соціальних зв'язків [18; 19].

Методологічна логіка дослідження включає також контент-аналіз і компаративістичне зіставлення джерел, спрямоване на виявлення тематичних та концептуальних перегуків між класичними й сучасними текстами.

Методологічна новизна полягає у тому, що дослідження не обмежується лише соціологічною площиною — воно демонструє філософський потенціал поняття аномії як індикатора моральної напруги модерного світу.

Підсумовуючи, методологічна основа нашої статті поєднує класичну соціологічну точність із сучасною філософською аналітикою, створюючи інтерпретаційну рамку. Такий підхід забезпечує глибину й релевантність нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. У соціально-філософському дискурсі аномія слугує базовим концептом для осмислення руйнування суспільного порядку. Вона позначає ситуацію, коли морально-нормативні засади втрачають внутрішню узгодженість, а інституційні структури стають неспроможними ефективно виконувати функцію соціальної регуляції.

Індивід дедалі частіше мислить себе поза системою суспільних зобов'язань, що спричиняє нові типи девіантної поведінки, психологічної ізоляції та моральної байдужості.

У подальшому розвитку соціальної думки ця концепція отримала різні інтерпретації. Моріс Галбвакс, аналізуючи статистику самогубств, наголошував на ролі спільнотних зв'язків — родини, релігії, професійної групи — як захисних структур проти аномії [9]. Подібна ідея простежується і в структурно-функціональній моделі Толкотта Парсонса, який бачив у моральній системі суспільства своєрідний «центральный механізм рівноваги», що узгоджує індивідуальні дії з колективними цілями [17].

Роберт Кінг Мертон запропонував розглядати аномію не як моральну дезорганізацію, а як структурну диспропорцію між культурно схваленими цілями та інституційно санкціонованими засобами їх досягнення [14]. Такий підхід надав термінові емпіричній чіткості: він перетворився на аналітичний інструмент для вивчення механізмів соціального напруження. Мертон виходив із того, що у будь-якому суспільстві існує узгоджена система цінностей, яка визначає, що є успіхом, а що — відхиленням. Проте коли інститути, покликані забезпечувати рівні можливості для досягнення цих цілей, виявляються неефективними, виникає розрив між нормою та дією — саме в цьому проміжку і постає аномія.

У цій інтерпретації аномія стає наслідком соціальної нерівності, коли домінуючі культурні моделі вимагають результатів, але не забезпечують

законних шляхів їх здобуття. Відтак девіація постає не як моральна вада, а як раціональна адаптація індивідів до структурної несправедливості. Ця ідея, закорінена у функціоналізмі, дозволила пояснити зв'язок між соціальним порядком і напругою, що його підриває. Мертон фактично перетворив дюркгаймівську моральну концепцію на структурну модель соціальної динаміки, у якій криза норм є результатом порушення рівноваги між засобами та цілями.

Подальший розвиток цієї лінії пов'язаний із формуванням інституційної теорії аномії, яку розробили Стівен Месснер і Річард Розенфельд [13]. Вони виходили з припущення, що головним джерелом соціальної дезорганізації є не лише економічна нерівність, а й дисбаланс між соціальними інститутами.

На відміну від Мертона, який аналізував індивідуальні стратегії адаптації, Месснер і Розенфельд розглядають аномію як властивість соціальних систем.

Емпіричні дослідження, здійснені М. Б. Чемліном і Дж. К. Кокраном [3], підтвердили, що інституційний дисбаланс має прямий зв'язок із рівнем соціальної дезорганізації. Однією з перших спроб осмислити цю зміну стала соціальна теорія самогубства, запропонована Бернадетт Пескосолідо та Шерон Георгіанною [18]. Вони показали, що ризик дезорганізації, який Дюркгайм пов'язував із низьким рівнем інтеграції, насправді залежить від структури соціальних спільнот — їхньої щільності, замкненості та стабільності. У розріджених суспільствах індивіди мають менше соціального контролю, але й менше підтримки, що створює умови для аномічних станів.

На початку XXI століття з'являється низка досліджень, які намагаються поєднати структурний і психологічний виміри аномії. Стефан Стек у великому огляді соціологічних робіт за 15 років наголошував, що сучасне суспільство характеризується не стільки відсутністю норм, скільки їх надмірністю, що призводить до втрати смислу [21].

Психологічна соціологія у свою чергу почала досліджувати, як макросоціальні явища впливають на стан індивідуальної самотності, ізоляції й тривоги. Дослідження Махмуда Рахмані та його співавторів [19] показує, що аномія виступає не лише соціальною, а й психопатологічною категорією.

У працях Чжихуана Яна та Пенга [23] аномія постає як етична проблема цифрової цивілізації. Автори стверджують, що віртуальні спільноти створюють ілюзію соціальної присутності, але не формують стабільної моральної основи для колективного життя.

Інституційна теорія Месснера та Розенфельда [13] виявила цей зсув з надзвичайною точністю. У сучасних суспільствах інститути більше не служать моральним цілям — вони стають автономними системами з власною логікою.

Філософська глибина цієї трансформації полягає у тому, що вона торкається не лише соціальної структури, а й самої сутності людини. Як зауважує Пескосолідо [18], у соціумі взаємозв'язки множаться, але не створюють солідарності; вони підміняють етичну залученість технічною комунікацією. Водночас, як показують Рахмані, Ян і Пенг [19; 23], зростає психологічна втома від інституційної невизначеності.

Результати та обговорення. Феноменологічна критика Дж. Дугласа [10] показала, що за статистичним виміром аномії прихована складна структура смислів, через яку індивід переживає соціальний розрив.

З середини ХХ століття починається структурний етап розвитку концепції аномії, який розгортається у працях Роберта Мертоні [2]. Його підхід відкрив шлях до кількісних досліджень — таких, як роботи Гіббса і Мартіна [9], що операціоналізували дюркгаймівські категорії інтеграції та регуляції.

У подальшому інституційна теорія аномії Месснера й Розенфельда [3] розширює рамки аналізу, доводячи, що дисбаланс між інститутами є джерелом морального розпаду. Підтвердження цієї теорії дали емпіричні дослідження

Чемліна та Кокрана [4], які виявили прямий зв'язок між інститутами і рівнем соціальної девіації.

Роботи Пескосолідо та Георгіанни [18] показали, що соціальний індивід існує в дефіциті взаємності. Аналіз структур самогубства у П. Бермана [6] довів, що навіть формально інтегровані спільноти можуть бути морально порожніми, якщо зв'язки не мають етичної глибини.

Рахмані та його колеги [16] трактують її як форму психопатологічної реакції на соціальну невизначеність, що проявляється у самотності, тривозі та втраті сенсу. Ці дослідження зближують соціологічну діагностику аномії з психоаналітичними підходами.

Особливу роль у розвитку сучасного дискурсу відіграє аналіз моральної дезорієнтації в умовах постморального суспільства [20; 24]. Під впливом глобалізації й цифрової культури формується новий тип суб'єктивності — адаптивний, але духовно порожній.

Отже, результати аналізу дозволяють виокремити три взаємопов'язані закономірності еволюції поняття аномії.

По-перше, аномія з морально-нормативного явища трансформується у структурну властивість соціуму — індикатор його системної напруги [2; 3; 13].

По-друге, у постіндустріальну добу вона набуває психологічного виміру, стаючи внутрішнім досвідом втрати сенсу [16; 19].

І по-третє, в епоху цифрових комунікацій аномія стає мережевим феноменом — результатом надлишкової, але беззмістовної комунікації [18; 23].

Як і сто років тому, питання Дюркгайма залишається відкритим: якою мірою суспільство здатне інтегрувати людину, не позбавляючи її автономії? [1; 13].

Перспективні напрямки досліджень — пошук шляхів моральної реінтеграції у світі, де свобода стала абсолют, а спільність — проблемою [17; 23; 24].

Висновки. Основний висновок полягає в тому, що аномія є тривалим і системним станом, а не короткочасною кризою. Вона не лише сигналізує про кризу, а й відображає нову конфігурацію суспільного порядку — порядок без морального центру.

Філософське значення цього феномену полягає у його здатності оголити глибинну суперечність модерності: між автономією особистості та потребою в колективному сенсі.

Попри глибоку розробленість поняття аномії, низка ключових аспектів залишається відкритою для подальшого вивчення. Сучасна соціально-філософська наука стоїть перед завданням осмислити нові прояви аномії, що виникають у цифровій культурі, штучному інтелекті, біополітичних системах та глобальних мережах комунікації.

Одним із головних викликів майбутніх досліджень є аналіз аномії як продукту інформаційного надлишку. Якщо для класичної соціології джерелом дезорганізації була нестача норм, то для цифрового суспільства — це надмір норм, сигналів і вимог. Соціальна свідомість перевантажена суперечливими настановами, а моральна узгодженість розчиняється в потоці даних. Майбутні дослідження мають розкрити, яким чином цифрові технології змінюють саму структуру морального сприйняття й соціальної відповідальності.

Також потребує глибшого аналізу антропологічний вимір аномії — як соціальні трансформації впливають на внутрішній досвід людини. Дослідження останніх років показують, що стан аномії проявляється не лише в поведінкових девіаціях, а й у психологічних формах: тривожності, відчуженні, втраті емпатії.

Список використаних джерел:

1. Bearman, P. S. The social structure of suicide. *American Journal of Sociology*. 1991. Vol. 96, No. 6. P. 1441–1474. DOI: 10.1086/229695.

2. Cea-Leiva, F., Salvo-Garrido, S., Dominguez-Lara, S. Adaptation and validation of the Perception of Anomie Scale in Chilean university students. *Behavioral Sciences*. 2024. Vol. 14, No. 3. P. 172. DOI: 10.3390/bs14030172.
3. Chamlin, M. B., Cochran, J. K. Assessing Messner and Rosenfeld's institutional anomie theory: A partial test. *Criminology*. 1995. Vol. 33, No. 3. P. 411–429. DOI: 10.1111/j.1745-9125.1995.tb01184.x.
4. Deflem, M. Anomie: History of the concept. In Wright, J. D. (Ed.). *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. 2nd ed. Oxford: Elsevier, 2015. P. 718–721.
5. Douglas, J. D. *The social meanings of suicide*. Princeton: Princeton University Press, 1967.
6. Durkheim, É. *Le suicide: Étude de sociologie*. Paris: Félix Alcan, 1897.
7. Gibbs, J. P., Martin, W. T. *Status integration and suicide: A sociological study*. Eugene: University of Oregon Books, 1964.
8. Gonzales, D. M., Feenstra, P., Argando, D. Moral anomie from Émile Durkheim's point of view. *International Journal of Ethics & Society*. 2024. Vol. 6, No. 3. P. 9–16. DOI: 10.22034/ijethics.6.3.9.
9. Halbwachs, M. *Les causes du suicide*. Paris: Presses Universitaires de France, 1930.
10. Irmak, F., Çam, T. An overview of Durkheim and Merton's social anomie. *International Journal of Human Sciences*. 2014. Vol. 11, No. 2. P. 1297–1305. DOI: 10.14687/ijhs.v11i2.3083.
11. Lau, T. F. T. The concept of anomie in explaining crime. *Bellarmino Law Society Review*. 2020. Vol. 12, No. 1. Article 3. URL: <https://ejournals.bc.edu/index.php/blsr/article/view/12829>.
12. Luo, X. Research and enlightenment of Emile Durkheim's social anomie theory. *Lecture Notes in Education Psychology and Public Media*. 2023. Vol. 8. P. 133–137. DOI: 10.54254/2753-7048/8/20230068.

13. Merton, R. K. Social structure and anomie. *American Sociological Review*. 1938. Vol. 3, No. 5. P. 672–682. DOI: 10.2307/2084686.
14. Messner, S. F., Rosenfeld, R. *Crime and the American Dream*. 5th ed. Belmont, CA: Wadsworth/Cengage Learning, 2013.
15. Neuhouser, F. Anomie: On the link between social pathology and social ontology. In Marcucci, N. (Ed.). *Durkheim & Critique*. Cham: Springer, 2021. P. 131–162. DOI: 10.1007/978-3-030-75158-6_5.
16. Nickel, A. From anomie to order – structural roots and values. *European Journal of Social Theory*. 2025. Advance online publication. DOI: 10.1177/13684310251359011.
17. Parsons, T. *The social system*. Glencoe, IL: Free Press, 1951.
18. Pescosolido, B. A., Georgianna, S. Durkheim, suicide, and religion: Toward a network theory of suicide. *American Sociological Review*. 1989. Vol. 54, No. 1. P. 33–52. DOI: 10.2307/2095660.
19. Rahmani, M., et al. Anomie, loneliness, and psychopathology. *World Psychiatry*. 2022. Vol. 21, No. 2. P. 276–279. DOI: 10.1002/wps.20998.
20. Rosenfeld, R., Messner, S. F. The limits of social capital: Durkheim, anomie, and structural strain. *Journal of Contemporary Criminal Justice*. 1997. Vol. 13, No. 4. P. 341–356.
21. Stack, S. Suicide: A 15-year review of the sociological literature. *Suicide and Life-Threatening Behavior*. 2000. Vol. 30, No. 1. P. 15–40. DOI: 10.1111/j.1943-278X.2000.tb01073.x.
22. Steinmetz, K. F., Nobles, M. R. (Eds.). *Technocrime and criminological theory*. New York: Routledge, 2018. ISBN 978-1-315-11724-9.
23. Yan, F., Peng, Z. Ethical analysis of anomie: From Durkheim to the digital age. *Sociology Compass*. 2025. Vol. 19, No. 8. e70107. DOI: 10.1111/soc4.70107.
24. Zhao, R., Cao, L. Social change and anomie: A cross-national study. *Social Forces*. 2010. Vol. 88, No. 3. P. 1209–1229. DOI: 10.1353/sof.0.0312.